

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1966

Redaktion:

GÖSTA BERG · HANS HANSSON

SAM OWEN JANSSON · SKANS TORSTEN NILSSON

Redaktionssekreterare: Ernst-Folke Lindberg

*Omslagets färgplansch återger C. P. Mazers porträtt av
C. J. L. Almqvist. Det är i Nordiska museets ägo.*

Tryckt hos Svenska Reproduktions AB, Stockholm 1967

C. J. L. ALMQVIST I NORDISKA MUSEET

Idéskiss till en utställning

av Sten Lundwall

Från den gyllene Bérain-karossen i hallens mittparti når besökaren under den av Lennart Mörk signerade baldakinen och mellan hans skärmar absiden, som omvandlats till ett rum hos Almqvist. Vilket rum? Kanske ett rum ur *Murnis* med slipade och prismatiska glas, som sprida "iris-skimmer", kanske ett rum i *Jaktslottet*, kanske grottan i *Hinden*.

Hela släkten var församlad, men varenda person stod fullkomligt stilla. Det liknade en *t a b l e a u v i v a n t*.

Ett milt fackelsken gjorde hela grottan skimrande på ett sätt, som intog och förvånade själva uppfinnaren. (*Hinden*, Saml. skr. 5, s. 496.)

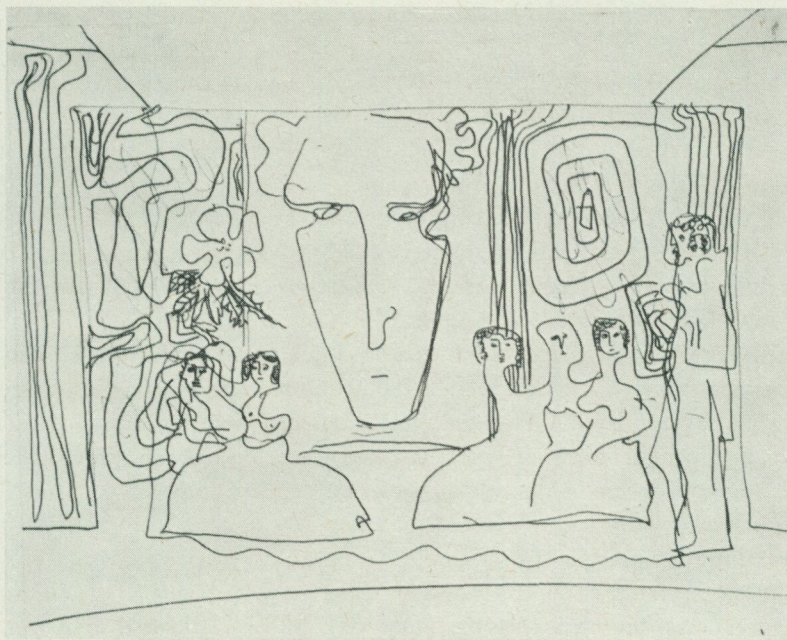
Även för färgsättningen kunde *Hinden* ge ett uppslag: "en blå glans göt sig klart och skarpt tindrande över alla föremål i grottan — alla snäckor, konkylier, pelare och draperier blånade — alla personer och deras dräkter syntes blå — / — — — /." (*Hinden*, s. 498.)

Jaktslottets teaterstycken ha inspirerat ett formalt motiv i utställningen. Rummet för dessa teaterstycken, som herr Hugo kallar *S o n g e s*, är gula salongen, där man tänkt sig hänga en ridå av vit gas, vilken ridå aldrig skulle uppdragas. "Vi åskådare sitta på ena sidan om floret. På andra sidan längst in i fonden föregår drömmen." (*Songes*, Saml. skr. 14, s. 12.) Floret, säges det vidare, skulle spela den förnämsta rollen.

Den vita gasen har av konstnären lånats för de miniatyrrum, där hans efter Almqvist framställda scener utspelas. I *Jaktslottet* diskuterades frågan, om tavlorna skulle kallas *l e v a n d e t a v*

l o r. Men eftersom personerna skulle hålla sig så orörliga, att de, oaktat levande, likväl stodo som bilder, så borde man, säger Frans Löwenstjerna, "kalla dem levande döde, likasom om det hela hette tableaux morts-vivants". (*Songes*, s. 10.) Kring Lennart Mörks tableaux morts-vivants ha utställningens temata samlats.

Men först den gustavianska bakgrunden. Mot en förstoring av ett Linnerhiemskt parklandskap synas porträtten av morfadern Carl Christoffer Gjörwell och mormodern Brigitta Eleonora Gjörwell, f. Müllern, samt av föräldrarna krigskommissarien Carl Gustaf Almquist och Brite Louise Almquist. En akvarell av Solna kyrka erinrar om Almqvists ord i ett brev 31/12 1822: "Min Morfar, gubben Gjörwell, den gamle Publicisten, hade der köpt sig en egen Graf. Solnas Naturskönhet trifs ganska väl tillsammans med de aflidnas ben. Här lär man sig i Döden se den älskärda Ängeln." Porträttet av mormodern åtföljes av det kända yttrandet: "Mormor var i det afseendet olik min Mor, att hon hade i hög grad en viss Förmaks-glättighet, en Grazie förenad med quickhet, hon var lättsinnig NB. i ädel mening, hon var af Kung Gustaf III:s tidehvarf, och äfven, ehuru blott en fattig Bibliotekaries Fru, omtyckt af denne Konung för sitt umgängesvett." (Brev till Jonas Wærn 31/12 1822.) Om modern nedskrev Almqvist de ofta citerade orden i ett brev till J. A. Hazellius 6/11 1820: "Jag har haft en Mor, vid hvars minne och öfver hvars förlust jag skulle gråta oändligt; om jag icke log. Hennes käraste nöje var att svärma i parker och skogar: min dyra, älskade Mamma! hälst ensam, eller med Rousseau." Även till bilden av gossen Love själv fogar sig naturligt ett citat ur ett brev till J. A. Hazellius (7/5 1837): "Allt ifrån min spädate barndom har jag, oagadt begär till lenhet och ömhet, varit en retelse för alla omkring mig." (H. Olsson, Carl Jonas Love Almquist till 1836, Sthlm 1937, s. 31.) Om barndomshemmet Sättra heter det i *Hermitaget*: "Än i dag finns detta ställe, heter Sättra, är en egen gård, och skall ställa en dragon till rikets tjänst, men får för övrigt leva i stilla enslighet." (*Hermitaget*, Saml. skr. 5, s. 170.) En geometrisk karta från 1723 är här utställd. Mot den Linnerhiemska fonden

1. Skiss av Lennart Mörk för utställningssalens absid.

synas vidare sonen Ludvig Almqvists akvareller från Eds kyrka och Bisslinge nära Antuna, dit familjen överflyttade efter försäljningen av Sättra 1806. Om studentåren minna magisterdiplomet och en målning med motiv från Uppsala högar, vilken familjetraditionen tillskrivit diktaren. Det akademiska livet var, enligt honom, "roligt i afseende på Studierna, men vämjeligt i afseende på Upsalaomgifvelserna". Här finner man också det Nordiska museet tillhöriga manuskriptet *Karmola*, som karakteriserats som en första upptakt till *Amorina*. (H. Olsson, a. a., 1937, s. 74.)

Fängelset och dårhuset. Uppslaget till detta tema erbjudes i ett brev från Almqvist till Henrik Öfverberg 22/8 1822: "Platsen är Sverige och till en stor del Stockholm. Tiden är den nuvarande, med dess tänkesätt. Smedjegård, Spinnhus och Danvik hafva alla rum i ett så brokigt och fånigt stycke, som detta." Orden åsyfta

Amorina. Men också *Drottningens juvelsmycke* har förts in under detta tema.

Frågan om spöslitningens avskaffande, som 1820 års utredningskommitté för fångvården upptog i sitt betänkande, berördes av Almqvist i *Amalia Hillner*. Det talas i denna roman om ett kriminalförslag, "som icke ännu gällde, och vars antagande torde uppskjutas så mycket som möjligt, emedan det går ut på att avskaffa det av så många jurister så högt värderade spöstraffet". (*Amalia Hillner*, Saml. skr. 23, s. 228.) Men tiden hade, för att låna Almqvists uttryck i uppsatsen *Om Brottsliges behandling*, alltmer "begynt kasta sina skarpa blickar på Fängelserne och deras invånare". Det är mot bakgrunden av reformerna inom fängelseväsendet man får se Artur Hazelius' strävan att tillvarata föremål, hörande till en äldre tids bestraffningsmetoder. Kungamördaren Ankarström fick stå vid skampålen i *Drottningens juvelsmycke*: "på särskilda torg, tre dagar å rad, stå tvenne timmar i halsjärn för skampåle, med en tavla över huvudet och denna påskrift: K o n u n g a m ö r d a r e n J. J. A n k a r s t r ö m: efter dessa timmars förlopp varje dag hudstrykas med fem par spö, try slag av paret, samt slutligen föras till galgplatsen, mista högra hand, halshuggas och steglas." (*Drottningens juvelsmycke*. Saml. skr. 6, s. 210 f.) Till majfesten 1893 arrangerade Artur Hazelius en motsvarande scen med en till Ankarström kostymerad docka vid skampålen på Skansen. Utställningen vill här liksom på flera andra punkter erinra om sammanhangen mellan Almqvist och Artur Hazelius. Sinistra föremål ur museisamlingarna, bödelsvärd, spansk fiol, spöknippa, fotfängsel, black med kula och spölivstykke av skinn beledsaga mannekängerna. "Men sedan ryggen mist skinnet, slog han åt sidorna, så att de fina spöpetsarne svepte in åt veka livet och togo upp flera hål i maghullet, emedan förklädet ej var riktigt tillspänt." (*Skällnora kvarn*, Saml. skr. 9, s. 56.) Man ville här också införa ett annat ord, nämligen detta ur *Livets hjälp*: "Lär dig därför en konst av höjden: nämligen, att hata brottet, men att älska brottslingen." (*Livets hjälp*, Saml. skr. 14, s. 201.)

Om sjuka sinnen tala såväl *Amorina* som *Drottningens juvelsmycke*.

2. Skiss av Lennart Mörk för utställningssalen.

Självtu utav sin inbillning i början,
hon slutligen friponne mot andra blivit,
hon vet ej vad hon gör; till Danviken!

(*Amorina*, Saml. skr. 3, s. 392.)

Inkvisition i Sveas rike? Nej!
Den sjuke tillhör läkaren, ej domarn.

(*Amorina*, Saml. skr. 3, s. 400.)

För hela Stockholm är han än en saga,
hans tvenne skilda tillstånd ej förändras;
dock hoppas man förbättring, sedan han
en doktor fått, som känner magnetismen.

(*Amorina*, Saml. skr. 10, s. 338.)

I Hilding Linnqvists målning "Drottningens juvelsmycke" (1919) se vi Reuterholms kaross framför herrgårdsbyggnaden och de båda systrarna flaxande i övervåningens fönster.

Deras sjukdom — sinnesförfallenhet — omväxlade, så att den ena periodvis var frisk.

(*Drottningens juvelsmycke*, Saml. skr. 6, s. 10.)

Tvenne vita gestalter klängde i posterna med en tydlig avsikt att komma ut genom dem; men tjänarinnors armar av mörkare färg syntes bakom dem bäge, ej olik grova kedjor, som kvarhålla olyckliga djur i ett menageri.

(*Drottningens juvelsmycke*, s. 295.)

Vid Dramatens uppförande av *Drottningens juvelsmycke* spelade även mannekängen sin roll, en mannekäng, klädd med sämskskinn från huvud till fot, med armarna öppna och litet utsträckta, liksom väntande och med huvudet litet lutat, liksom i svärmisk trånad. — Ingenting på? "Nej — om icke ett flor, eller ett finmaskigt silkesnät, hängande över huvudet och ända ned." (*Drottningens juvelsmycke*, s. 317.)

Mannekängerna intaga framträdande positioner.

O form av snö och grace! vem tordes sådant ana?
Och det är Ninons bild? beundransvärda syn!
En vet jag dock — vet en, som övergår statyn — /— — —/.

(*Godolphin*, Saml. skr. 8, s. 242.)

från fotens fina led till hårets fina bening —
om hon är du, du själv, i alabastermening — /— — —/.

(*Godolphin*, s. 244.)

/— — —/ men se, här i skärmen
en del är av flor, tror jag? ah, därigenom
jag ser! jag kan se vad bakom i rummet

i andra fördelningen finns, och Ximena
vill gömma — se, leende vackra gestalter
av marmor och gips, och i människostorlek,
av vax tror jag några? med hår och med kläder?
Och målade somliga? somliga vita:
behagliga drag, men de leva ej — skada!
I ögonen sitta pupill-lösa ögon.
Se hon ini hörnet! som blott vänder ryggen
hitåt, och i rikaste dok gömmer håret —
en midja — en växt — intagande veck
som skapa sig drömskönt i robens fördjupning.

(*Ramido Marinesco*, Saml. skr. 7, s. 13.)

Kansliet. Den samhällsordning, mot vilken Almqvist vände sig i *Ormus och Ariman*, framställes med hjälp av en hierarkiskt ordnad serie av dockor, vilkas titlar hämtats ur denna skrift: expeditionssekreteraren, protokolls-sekreteraren, registratorn, kanslisten, kopisten, förste vaktmästaren, andre vaktmästaren, rumsoperskan och eldvakten. Man tänker sig vidare här protokollet från Kongl. Cantzli Styrelsens sammanträde den 27 juni 1823 med den paragraf, som rör anmälan mot Almqvist för försummelse i bestridandet av de honom som ordinarie kanslist åliggande ämbetsgöromålen. Dessutom en Nordiska museet tillhörig "Patriotisk cateches", förärad Love av morfadern, och slutligen Kongl. Maj:ts Placat om fyra allmänne, solenne, tacksägelse-, faste-, bot- och bönedagar, utfärdat i konungens namn 26 november 1823, ett motstycke i verkligheten till *Ormus'* kansliskrivelser.

Nya samfund. Kring detta tema har samlats material, som berör Swedenborgianismen, Manhemsförbundet, vänskapen med Hazelierna, Värmlandsvistelsen och Almqvists äktenskap. Swedenborg föres in genom någon bild av en Swedenborg-inspirerad konstnär och genom manuskriptet till *De dödas sagor* (*Murnis*). "Swedenborg är en Ande af stark Oskuld. Såsom Lärare ibland Menniskor af himmelska ting, utgör han den första puncten, begynnelsen af den nya Tiden", skrev Almqvist till Henrik Öfverberg 9/11 1824. Bland handskrifterna utställes J. A. Hazelius' Mitt Hjertas Dagbok, där även verksamheten i Manna Samfund vintern 1818—19 beröres.

Mina roligaste Stunder denna Winter tillbringade jag i det lilla Sällskap som Almqvist, Sturtzenbecher, Berg, Hedborn och jag uppgjorde med hvarandra och der en Eftmidd. i Veckan wi tillsammans jollrade om de wigtigaste Ämnen för vårt Ljus och vår Förädling.

Porträtt av Johan August och Gustaf Hazelius. En tallrik från Hazeliushuset med motiv från Skansen vid Edsviken, där Gustaf Hazelius dränkte sig med sin trolovade. Dagen för denna händelse, har det konstaterats, överensstämmer med datum i Almqvists dikt Simmerskan. Drunknandet är ett stort estetiskt motiv hos Almqvist.

Vem ler ej (eller, som är detsamma, gråter ej skönhetsförtjusningens tårar) vid tavlan av Ofelias död, simmerskan med den avbrutna grenen? Men, säger någon, hon sjunker ju ned i sjöbotten? — Osanning! Evinnerligen uppåt, hemåt bär det.

(*Handlingar ang. Manhemsförbundet*, Saml. skr. 2, s. 410.)

Jag simmar hållningslöst, oändligt havet
omkring mig gungar, böljorna så söta . . .
i famnen sjunker jag . . .

(*Amorina*, Saml. skr. 3, s. 159.)

Om Magdalena, "den beryktade torparflickan från Ulvasund", som drunknat "någonstans här i skogen" heter det i *Jaktslottet* att hon dog i sin skönhets ögonblick. "Vilken människa är lyckligare?" (*Jaktslottet*, Saml. skr. 5, s. 61.)

Hela detta motivkomplex illustreras av Bertil Bull Hedlunds teckning "Den drunknade simmerskan".

Värmlandsvistelsen och äktenskapet belyses med en utsikt över Grav i Köla socken, uppställd efter en illustration i *Ny Illustrerad Tidning*.

Vår kärlek knöts och uppväxte — opåkallad, oansad, okänd,
såsom en enkel ros i en dunkel lund.

(Brev till Jonas Wærn 8/1 1823.)

Jag skall hafva ett Hem på ett ställe afsides på landet.

(Brev till Jonas Wærn 7/10 1823.)

Så länge vi blott äro två, hafva vi ingen Piga. Ingen Domestik nosar i våra saker, eller stör vår trifliga ensamhet.

(Brev till Henrik Öfverberg 20/2 1824.)

Om den vidare utvecklingen mot äktenskapsolyckan minner ett ord ur *Hinden*: "deras olikhet i grunden skapade en kluven fond, som inga sidokulisser på deras teater kunde upphjälpa —". (*Hinden*, Saml. skr. 5, s. 344.) Med Mazers porträtt av diktarens dotter Maria får Nya samfund en lyrisk avtoning. "Nu skall min voile jag taga, / Och bort alla sorger jaga." (Se H. Olsson, Törnrosdiktaren och andra porträtt, Sthlm 1956, s. 292.)

Folklivsskildringen upptar utställningens centrala parti. Här utställas å ena sidan sådana skrifter som *Gråkappan*, *Svenska fattigdomens betydelse*, *Kapellet*, *Skällnora kvarn*, *Grimstahamns nybygge*, *Ladugårdsarrendet*, *Sviavigamal*, och å andra sidan *Songes*. Almqvists förbindelser med en tidigare fas inom romantiken antydes av Geijers "Svenska folkvisor" (1814) och Atterboms "Nordmansharpan" (1815). Om hans betydelse för en senare fas av romantiken vittnar den upplaga av *Kapellet*, vilken ingick som tredje delen i den av Artur Hazelius utgivna serien "Svensk folkläsning". När Hazelius 1872 gjorde sin sommarfärd till Dalarna, förde han med sig denna skrift att bortskänkas bland allmogen. Böök har framhållit, hur Artur Hazelius genom fadern och i Almqvists skrifter, som han älskade, insupit Manhemsförbundets svärmeri för allmogens oförstörda fromhetsliv och sköna oskuld; "i detta ljus såg han livet igenom Dalarna och dalkullorna". (F. Böök, Artur Hazelius, Sthlm 1923, s. 303.)

När det gällt att på utställningen förkroppsliga Almqvists folklivsskildringar har man valt att göra detta med hjälp av mannekänger. "Här är blott smeder och bönder. På 1 1/2 mils afstånd har jag herrskap", skriver Almqvist från Värmland 20/2 1824 till Henrik Öfverberg. Den värmländska omgivningen har av Henry Olsson observerats i Jon Engströms roman "Förbundsbröderna" med järnbruk och smedjor, gruvor och masugnar, varg-

skall och björnjakter, smeder och bönder, finnar och finska pörten, marknadsliv och fester. (H. Olsson, a.a., 1927, s. 423.) De lantliga sysslorna i *Målaren* har Böök framhållit: skogshygge, mjölkning och rodd, sadelmakeri, gästgiveri och målarhantverk. (F. Böök, *Essayer och kritiker* 1915—1916, Sthlm 1917, s. 169.) Oskuld och idyll, saklighet, fasa och fattigdom, leende behag, det är vad man med diktarens hjälp ville framställa.

/— — —/ Nu skola vi våra vålmar vålma.
Skönare hö har ingen på äng.
Rödaste rosor med räfsan räfsa,
Det skola vi till en säng.

(*Songes*, Saml. skr. 14, s. 86 f.)

Upp, tag i ringen! kom — kom — kom
Säkert du dansa kan.
Svara ej ständigt: om — om — om
Om bara det går an?
Gräset är mjukt och lunden tät,
Ingen skall se på oss.
Skönaste slöja, tusen nät
svepa löv kring oss.

(*Upp, tag i ringen!* . . . Saml. skr. 17, s. 339.)

Jag ämnar i min bod sälja askar, fina vackra, av glas med underlagt kulört papper, som jag gjort i flera år och som lantfolket är rasande efter i hela bygden omkring; och dessutom lyktor, lanternor; ja, jag har lärt mig sätta folium på glas, och därav skall jag göra små speglar åt socknarne.

(*Det går an*, Saml. skr. 16, s. 203.)

Tag vackert, vackert
gäddor och abborrar, laxar och braxnar och sik,
och strö dem ut på gräset, som guld vid Kalmarvik.
Och plocka, plocka
karpar och vitlingar, stör och sardeller och ål,
och bred dem ut som silverskir allt på vår gröna gål.

(*Kapellet*, Saml. skr. 8, s. 147.)

Från idyllen till fasan och fattigdomen. Betraktaren i *Skällnora kvarn* är mycket intresserad av det enkla verkets mekanism och dess sågränna, där en furustock vilar med ena ändan mellan sågbladen, men där också en flickkropp kunde vila: "nej, en timma eller halvann kunde åtgå, innan dessa fina, oskyldiga, graciösa fibrer helt småningom — helt vackert — helt kallt —". (*Skällnora kvarn*, Saml. skr. 9, s. 72.) Man får en detaljerad beskrivning av mekanismen.

Du vet, att innanför vattenhjulet sitter stjärnhjulet, emot vars små fina järnkuggar svarar ett ganska litet hjul, kallat trillen, beläget längst ned i kvarnens källare (jag nyttjar bondbenämningarne), och vilket drives av stjärnhjulet! Trillen förer omkring den bom, i vars andra ända veven (eller armen) sitter, vilken, åter, driver ramen med själva sågbladet upp och ned.

(*Skällnora kvarn*, s. 73.)

Inne i grottan sitter gubben från *Vargens dotter* med sin nyckelharpa. Han är klädd i en lång smutsgul kappa av åldrigt snitt. Gråa lockar fara kring det hattlösa huvudet. Munnen skiner med vassa, blanka tänder. (*Vargens dotter*, Saml. skr. 5, s. 276.) — Kontrasterna i *Araminta May*. Tiggaren, en fattig trashank till gubbe. Men Araminta själv, promenerande över Norrbro!

Allas blickar hade varit fästade på henne, hon gick i en violett robe de velours, med en boa och en liten hermelinsmuff. Hennes nätta hatt av vitt satin omslöt hennes ansikte /— — /.

(*Araminta May*, Saml. skr. 8, s. 31.)

En skolrektor, en präst och en publicist ge huvudpunkterna i Almqvists yttre existens från 1820-talets slut och fram till katastrofen. Dessa figurer åtföljas av dokument, bl. a. en Svensk Rättstafningslära, interfolierad med anteckningar, ett brev från J. A. Hazelius till Almqvist, vari dennes tanke tillbakavisas att han vid avskedandet från Nya elementarskolan varit utsatt för politisk förföljelse, ett brev från Almqvist till J. A. Hazelius 18/6 1837, vari han berör sitt förhållande till den prästerliga banan, vidare material rörande Aftonbladet ur äldre poliskammarens i Stockholm handlingar rörande C. J. L. Almqvist.

I *Det går an* mötas två temata, varav det ena rör moralen och det andra reselivet.

Hvad är kärlek? Sara Videbecks klädsel i *Det går an* med ömsom hatt och löslockar, ömsom schallett erinrade en samtida recensent om Stockholms "fria kvinnor". Almqvist hyste en icke obetydlig kunskap om de "fria" kvinnorna, från den stockholmska värdshusdemimonden till de parisiska *filles publiques*, "med vilka han tycks ha haft kontakter som han fick anledning ångra". (H. Olsson, Törnrosdiktaren, s. 184.)

Eduard — — — hon som jag talar om — hon — hon är just nu på veneriska sjukhuset. For dit i går.

(*Ifrån Leonard*, Saml. skr. 13, s. 187.)

Svart taft på en soffa? ett sådant överdrag har jag aldrig sett — men vilken skön grund, för den vita junoniska figur, som låg därovanpå? Så bländande har jag aldrig sett dig. Varenda rörelse, synlig emot det svarta taftet!

(*Anmärkingar /en kärlekskorrespondens mellan glädjeflickan Colombine och hennes älskare/, Saml. skr. 16, s. 533.*)

Det fanns en tid, då jag gick på boulevarderna, men det var icke bra. Nu har jag mycket tryggare och roligare av att stå i min lilla port, min timme, i tur med oss övriga.

(*Gabrièle Mimanso*, Saml. skr. 24, s. 200 f.)

Moralen och reselivet sakna inte affinitet hos Almqvist. När en yngling, en förnäm yngling, heter det i *Colombine*, reser i täckvagn med en flicka — "en flicka, som jag — då måste vagnsfönstren vara väl tillslutna". (*Colombine*, Saml. skr. 7, s. 419 f.) Att vara gifta, heter det å andra sidan i *Baron Julius K**, det är att resa genom livet tillsammans. För att pröva, om man passar för en resa genom livet med varandra, bör man därför först göra en annan vanlig resa genom en och annan av rikets provinser. (*Baron Julius K**, Saml. skr. 7, s. 83 f.)

I Almqvists reseliv mötas exotismens fjärrsyner och hembygds-vandringens närbilder.

Se åt havet ut, Anselmo,
 ser du öar: Formentera,
 Yviza och Conejera,
 Plañas, Cañas, Tagomagu,
 Espuntel, Espalmador.

(*Ramido Marinesco*, Saml. skr. 7, s. 55.)

Men i detta urgamla svenska land finnas många bygder, icke blott behagliga genom sin bördighet, utan ock intagande genom vatten, branter, kyrkor och klockstaplar, en glad himmel och en mörk skog.

(*Skällnora kvarn*, Saml. skr. 9, s. 7.)

En fotvandrande mannekäng ville föra tanken till Almqvists vandringsliv som en inspirationskälla även för Nordiska museet. Två av diktaren handritade kartor utställas. I uppsatsen *Kartans behag* har han nämnt, hur han redan som barn hade ett av sina käraste nöjen i drömmerierna över kartans landskap. Ritningen ses till ångfartyget "Yngve Frey", dit en skön torsdagsmorgon i juli månad en myckenhet folk hastade, förbi Riddarholmskyrkan, utför backen mellan Kammarrätten och Statskontoret. Före ångbåtarnas tid seglade endast målarjakter i dessa farvatten. (*Målaren*, Saml. skr. 9, s. 219.) Den bildade världen, kunde Goethe skriva till Karl Zelter 1825, söker nu järnväg, snällpost, ångare och andra samfärdsmedel (och inte längre måleriska borgar och fördrömda städer). Den sanna konsten fanns inte längre bara under italiensk himmel, under majestätiska kupoler och korintiska pelargångar, utan också under spetsiga valv, konstigt utsirade byggnader och gotiska torn. (Wackenroder.) Hos Almqvist kom det måleriska att förbindas med den svenska småstaden.

Man kommer upp ifrån sjön och beträder idel krokiga, smala gränder eller gator, som slingra sig över backar. Den sturska raketten synes icke i detta samhälle.

(*Det går an /om Strängnäs/*, s. 185.)

Men staden för övrigt — ja, och ändock är uti hela Vadstena stad just kojorna, vad jag älskar och tycker om.

(*Baron Julius K**, s. 112.)

Det finns hos Almqvist ett den sakliga detaljens pedanteri i lokalbeskrivningen, men å andra sidan också ett drag, som Henry Olsson framhållit: fantasisynen av resan genom livet i *Murnis*, där strömmen vidgar sig till livets flod och där paret seglar mot oändlighetens himmel. Denna fantasisyn förlänar "en återglans av evighetsskimmer ännu åt den färd med ångbåt och diligens, som Albert och Sara företa i *Det går an*". (H. Olsson, a.a., 1927, s. 118.)

De utställda leksakerna med deras antydan om förändringarna i kommunikationslivet ha som utställningsobjekt också en djupare innebörd, i det att de avses erinra om lekdraget i romantikens konstuppfattning, det lekdrag som funnit sitt starkaste uttryck i Tegnér's "Skidbladner", men som finns också hos Almqvist. Segelfarten i *Jaktslottet* är en lek, inspirerad av Schillers "Briefe über die ästhetische Erziehung des Menschen".

Vi sitta under seglingen med högt stämda hjärtan; med klara ögon se vi genom de djupa rymderna allt och frukta intet.

(*Jaktslottet*, Saml. skr. 5, s. 36.)

Livsresan från och med katastrofen. Man kunde tänka sig katastrofen framställd med hjälp av Knut Jerens egendomligt besjälade skulptur av diktaren. Omslutet av utställningsväggens kurvatur skulle isoleringsdraget över gestalten ytterligare förstärkas. Väggarna kunde klädas med kopior av rättsprotokoll och bilagor. Som väggkrön en rundel av vitglänsande apoteksburkar. Mot dessa upprepas von Schevens figur, förstörad efter ett underexponerat fotografi av den kända karrikatyren. — Men man kan naturligtvis också tänka sig någonting helt annat och mera episkt.

Livsresans epilög: reverser, arvskiftesinstrument, Amerikabrev, nattmössan, hatten, skrivutensilier, manuskriptet "Om svenska rim", den stora spegeln.

'En spegel — rätt vacker!' sade hon.

Därinne i vita galleriet äro glasen ännu bättre, högre, klarare, svarade han, knappt mäktig sin glädje över att få höra henne tala om dessa ämnen.

'Vi skola gå ditin', anmärkte hon. 'Men låt oss spegla oss här först.'

(*Gabrièle Mimanso*, s. 346 f.)

Vidare utställes en "Historia poetica", enligt uppgift "den enda bok, som af C. J. L. Almqvist från hans bostad i Bremen medfördes till sjukhuset, där han dog". Slutligen gravkorset från Bremen och intill detta ett band ur sekelskiftets upplaga av de valda skrifterna, den med törnrosdekoren. I detta sammanhang kan blomman erinra såväl om fyndet av en törnros i graven som om renässansen för diktarens verk.

I porträttgalleriet Mazer-porträttet, i Nordiska museets ägo, och en gipsbyst från 1840-talet, "af Öfver Direktören Schwartz formad direkt på föremålet". Behängd med svart krusflor, ett arangemang, som diktaren hade en viss faiblesse för, kunde denna gipsbyst illustrera Lorentz Dietrichsons rader ur poemet "Svenska sången":

I anors sal, i dogernas palats
En bild det står, som ingen får betrakta,
En förlåt döljer den, man hviskar sakta:
"Den fallne dogens — Faliers plats."
Ack, Sverges sångarsal har ock sin bild,
Der svarta slöjan anletsdragen höljer —
O, fråga ej, hvems drag den slöjan döljer.
Men skåda blott hans konst, hur rik, hur vild!
Ramido Marinesco kan ej glömmas,
Af dunklets mildhet skaldens namn må gömmas.

Södra förrummet till utställningssalen har klätts med fotografiska förstoringar av den handskrivna bibliografiska förteckningen över Almqvists skrifter.

Carl Jonas Love Almqvist (28/11 1793—26/9 1866) var född i Stockholm men tillbragte sina barndomsår i Upplandssocknen Ed på gårdarna Sätra och Antuna. Han studerade i Uppsala 1808—15. Efter förvärvat magistergrad tjänstgjorde han i Kungl. Maj:ts kansli. Han inträdde år 1816 i det nybildade Manhemsförbundet och stiftade år 1817 Manna-Samfund. Bland hans ungdomsskrifter kunna nämnas *Parjumouf* (1817), *Gråkappan* (1818) och *Murnis* (1819, utg. 1845). Hans genombrottsverk är *Amorina* (1822, tr. i väsentligt omarbetad form 1839). Sommaren 1823 utträdde han ur kansliet. Mästerverket *Ormus och Ariman* är en satir, inspirerad av tjänstgöringen där. I januari 1824 slog han sig ned på Skillingsfors bruk i Värmland, där han vigdes vid fästmon, barnpigan på Antuna Maria Lundström. På sommaren samma år började han sitt liv som idealiserad bonde i Köla.

Efter återkomsten till Stockholm 1826 knöts Almqvist 1828 till Nya Elementarskolan. En av inspirationskällorna för hans diktning från tjugutalets

senare del var det misslyckade äktenskapet. *Månsången* och *Svangrottan på Ipsara* spegla liksom *Jaktslottet* och *Hinden* en personlig situation.

För den moderna Almqvistforskningen framstår *Songes* som diktarens kanske mest originella litterära insats. Ett stort antal av dessa melodier tillkommo åren 1828—32. *Drottningens juvelsmycke* (1834) anses avsluta A:s realistiska period och inleda en ny romantisk. Stämningen av teater och maskerad i romanen har visats äga nära samband med diktarens livsåskådning, uppfattningen av verkligheten som blott ett sken. År 1834 tillkommo också *Ramido Marinesco* och *Signora Luna*, högt uppskattade av 1800-talet, vilka inleda det exotiska skedet i Almqvists diktning. *Isidoros av Tadmor*, *Marjam*, *Arthurs jakt*, *Schems-el-Nihar* höra till detta skede.

Mot exotismen bryter sig ett nytt realistiskt intresse under 1830-talets senare del. *Baron Julius K.* Ur fröken Eleonoras reseminnen*, *Colombine*, *Svenska fattigdomens betydelse* leda fram mot de klassiska folklivsskildringarna: *Kapellet*, *Skällnora kvarn*, *Det går an*, *Grimstahamns nybygge*, *Ladugårdsarrendet*, *Målaren*. Dessa berättelser höra liksom *Araminta May*, *Palatset* och *Sviavigamal* till den period, som föregår deklinationen under 1840-talet. Romanerna *Amalia Hillner*, *Gabrièle Mimanso*, *Tre fruar i Småland*, *Smaragdbruden*, *Syster och bror*, *Herrarne på Ekolsund* äro liksom de båda lustspelen *Silkessharen på Hagalund* och *Purpurgreven* produkter av ett fantasiliv på väg mot upplösning.

Avgörande händelser i Almqvists yttre tillvaro från 1830-talet var prästvigningen 1837, misslyckandet samma år vid konkurrensen till en professur i språk och estetik i Lund, det inledda medarbetarskapet i Aftonbladet 1839, avskedet 1841 från rektorsbefattningen vid Nya Elementarskolan, utnämningen till regementspastor 1846, den fasta anställningen som medarbetare i Aftonbladet samma år, katastrofen och landsflykten till Amerika 1851. Från Amerikaåren härrör det omfångsrika manuskriptet *Om svenska rim*. På hemväg landsteg han 1865 i Bremen, där han ett år senare avled. Stoftet vilar sedan 1901 på Solna kyrkogård.

Vid minnesutställningen över Carl Jonas Love Almqvist har intendenten Elisabet Hidemark fungerat som kommissarie. För den konstnärliga utformningen har svarat Lennart Mörk.

SUMMARY

C. J. L. Almqvist in the Nordic Museum

A rough idea for an exhibition

As far back as the turn of the present century C. J. L. Almqvist (1793—1866) was regarded as Sweden's most modern poet, and that judgment holds good even today. There is moreover a distinct co-ordination of ideas between him and the founder of the Nordic Museum, Artur Hazelius, whose father belonged to the narrow circle which rallied around the inspiring author like disciples around a prophet. After his death his literary remains were presented as a gift to the Nordic Museum. In celebration of the centenary of Almqvist's death the Nordic Museum has devoted to his memory an exhibition, the design of which is outlined in this article.